

BO'LAJAK MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI XODIMLARIDA KASBIY KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK OMILLARI

SHOKIROVA DILOBAR LAZIZ QIZI

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti magistri

ANNOTATSIYA. *Ushbu maqolada bo'lajak maktabgacha ta'lim tashkiloti xodimlarida kasbiy ko'nikmalarni shakllantirishning psixologik omillari o'rganilgan. Tadqiqot 2024-2025 o'quv yilida Qashqadaryo shahridagi oliy ta'lim muassasalari talabalari orasida olib borildi va unda 120 nafar talaba ishtirok etdi. Tadqiqotda kasbiy motivatsiya, emosional intellekt va kommunikativ kompetentlik kabi omillarning kasbiy ko'nikmalar shakllanishidagi roli tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, yuqori kasbiy motivatsiyaga ega talabalar (48%) amaliy ko'nikmalarni samaraliroq o'zlashtiradilar va kasbiy faoliyatda yuqori natijalar ko'rsatadilar. Emosional intellekt bolalar bilan muloqotda muhim rol o'ynaydi ($r=0.65$, $p<0.01$). Kommunikativ kompetentlik esa professional faoliyatning barcha jihatlarida zarur bo'lib, amaliy samaradorlik bilan yuqori korrelyatsiya namoyon etadi ($r=0.69$, $p<0.01$). Maqolada bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlash jarayonini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan.*

Kalit so'zlar: *kasbiy ko'nikmalar, maktabgacha ta'lim, psixologik omillar, motivatsiya, emosional intellekt, kommunikativ kompetentlik.*

KIRISH. Zamonaviy O'zbekiston ta'lim tizimida maktabgacha ta'lim sohasiga e'tibor tobora kuchaymoqda. Prezident tomonidan qabul qilingan "Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaror va "Ta'lim sohasini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi" bu sohada chuqur islohotlar olib borishning asosiy yo'nalishlarini belgilaydi. Sifatli maktabgacha ta'lim esa, birinchi navbatda, yuqori malakali va psixologik jihatdan tayyor tarbiyachilarga bog'liq.

Maktabgacha ta'lim xodimining kasbiy faoliyati bolalar bilan doimiy emosional aloqani, ularning psixologik holatini tushunishni va turli pedagogik vaziyatlarni samarali hal qilishni talab qiladi. Shu munosabat bilan bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy ko'nikmalarini shakllantirishga ta'sir etuvchi psixologik omillarni o'rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning maqsadi bo'lajak maktabgacha ta'lim xodimlarida kasbiy ko'nikmalarni shakllantirishga ta'sir etuvchi asosiy psixologik omillarni aniqlash va ularning o'zaro bog'liqligini o'rganishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili. Xorijiy olimlar D.Super, J.Holland kasbiy rivojlanishning psixologik asoslarini o'rganishga katta hissa qo'shganlar. D.Goleman emosional intellekt konsepsiyasini ishlab chiqib, uning professional muvaffaqiyatga ta'sirini isbotladi. Rossiyalik olimlar L.Mitina va E.F.Zeyer pedagoglarning kasbiy rivojlanishi masalalarini chuqur tadqiq qilganlar. O'zbekistonlik tadqiqotchilar M.G.Davletshin, Sh.Sharipov, N.Shodiyev kadrlar tayyorlash va maktabgacha ta'lim muammolarini o'rganishda muhim yutuqlarga erishganlar.

MATERILLAR VA METODLAR. Tadqiqot 2024-2025 o'quv yilida Qashqadaryo shahridagi ikki oliy ta'lim muassasasining maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalari orasida olib borildi. Tadqiqotda jami 120 nafar talaba (90 nafar qiz va 30 nafar yigit) ishtirok etdi. Talabalarning yoshi 19 dan 22 yoshgacha.

Tadqiqot metodlari:

1. Nazariy tahlil - ilmiy-pedagogik adabiyotlarni o'rganish
2. Psixodiagnostik metodlar:
 - Kasbiy motivatsiyani o'lchash uchun T.I.Dubovitskaya metodikasi
 - Emosional intellekt uchun N.Hall testi
 - Kommunikativ kompetentlik uchun V.F.Ryaxovskiy testi
3. Kuzatish - pedagogik amaliyot davomida talabalar faoliyatini kuzatish
4. Ekspert baholash - o'qituvchilar va amaliyot rahbarlari tomonidan baholash
5. Matematik-statistik metodlar - Spearman korrelyatsiya koeffitsienti,

Student t-mezone

Ma'lumotlarni qayta ishlashda SPSS Statistics dasturidan foydalanildi. Statistika ahamiyatlilik darajasi $p < 0.05$ va $p < 0.01$ qabul qilindi.

NATIJALAR.

1. Kasbiy motivatsiya tahlili

T.I.Dubovitskaya metodikasi natijalari bo'yicha talabalarning 48% (58 kishi) yuqori darajadagi kasbiy motivatsiyaga, 35% (42 kishi) o'rtacha darajaga, 17% (20 kishi) past darajaga ega ekanligi aniqlandi. Yuqori motivatsiyaga ega talabalar pedagogik amaliyotda faol ishtirok etdilar va kasbiy vazifalarni samarali bajardilar. Ekspert baholash bo'yicha ularning o'rtacha balli 4,6 ni (5 ball tizimida) tashkil etdi, past motivatsiyaga ega talabalar esa 3,1 ball oldilar.

Kasbiy motivatsiyaning tarkibi tahlil qilinganda yuqori motivatsiyali guruhda ichki motivatsiya (kasbga qiziqish, bolalar bilan ishlashga mehr) 85% ni tashkil etdi, past motivatsiyali guruhda esa tashqi salbiy motivatsiya (majburiyat hissi) 70% ga yetdi.

2. Emosional intellekt ko'rsatkichlari

N.Hall testi yordamida emosional intellektni baholash quyidagi natijalarni berdi: yuqori daraja - 34% (41 kishi), o'rtacha daraja - 49% (59 kishi), past daraja - 17% (20 kishi).

Emosional intellektning komponentlari bo'yicha tahlil:

- Empatiya: yuqori - 54%, o'rtacha - 33%, past - 13%
- O'z emosiyalarini boshqarish: yuqori - 26%, o'rtacha - 56%, past - 18%
- Emosional xabardorlik: yuqori - 43%, o'rtacha - 40%, past - 17%

Yuqori emosional intellektga ega talabalar bolalar bilan o'zaro munosabatda moslashuvchanlik va empatiyaning yuqori darajasini namoyon etdilar. Kuzatish natijalari shuni ko'rsatdiki, ular stressli vaziyatlarda ham emosional barqarorlikni saqlab qoldilar va bolalarning kayfiyatini tez sezib, mos javob qaytardilar.

3. Kommunikativ kompetentlik

V.F.Ryaxovskiy metodikasi bo'yicha kommunikativ qobiliyatlarni baholash natijalari: yuqori daraja - 43% (52 kishi), o'rtacha daraja - 42% (50 kishi), past daraja - 15% (18 kishi).

Rivojlangan kommunikativ ko'nikmalarga ega talabalar turli yo'nalishlarda samarali muloqot o'rnatadilar:

- Bolalar bilan muloqot: yuqori daraja - 45%
- Ota-onalar bilan muloqot: yuqori - 39%
- Hamkasblar bilan muloqot: yuqori - 42%

4. Korrelyatsion tahlil

Spearman korrelyatsiya koeffitsienti yordamida olib borilgan tahlil quyidagi statistik ahamiyatli bog'liqliklarni aniqladi:

a) Kasbiy motivatsiya va kasbiy ko'nikmalar o'rtasida yuqori musbat korrelyatsiya: $r=0.67$, $p<0.01$

b) Emosional intellekt va bolalar bilan muloqot samaradorligi o'rtasida muhim musbat bog'liqlik: $r=0.65$, $p<0.01$

c) Kommunikativ kompetentlik va amaliy faoliyat samaradorligi o'rtasida kuchli musbat korrelyatsiya: $r=0.69$, $p<0.01$

d) Emosional intellekt va stress-bardoshlilik o'rtasida o'rtacha musbat bog'liqlik: $r=0.58$, $p<0.01$

e) Kasbiy motivatsiya va akademik yutuqlar o'rtasida: $r=0.54$, $p<0.01$

Bu natijalar psixologik omillar va kasbiy ko'nikmalar o'rtasidagi yaqin bog'liqlikni tasdiqlaydi.

5. Jins farqlari tahlili

Student t-mezone yordamida qizlar va yigitlar o'rtasidagi farqlar tahlil qilindi. Emosional intellekt bo'yicha statistik ahamiyatli farq aniqlandi ($t=2.28$, $p<0.05$). Qizlar o'rtacha 94,5 ball, yigitlar 88,2 ball to'pladi. Ayniqsa, empatiya komponenti bo'yicha qizlar sezilarli yuqori natija ko'rsatdilar ($t=3.05$, $p<0.01$).

Kasbiy motivatsiya ($t=0.92$, $p>0.05$) va kommunikativ kompetentlik ($t=1.18$, $p>0.05$) bo'yicha statistik ahamiyatli farqlar aniqlanmadi, bu ikkala jins vakillari ham

maktabgacha ta'lim sohasida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi mumkinligini ko'rsatadi.

MUHOKAMA. Olingan empirik natijalar ilgari xorijiy va mahalliy tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan ishlar bilan ko'p jihatdan mos keladi. L.Mitina tadqiqotlarida ham kasbiy motivatsiya va professional rivojlanish o'rtasida bevosita bog'liqlik aniqlangan edi. Bizning tadqiqotimiz bu xulosani tasdiqlaydi va qo'shimcha ravishda kasbiy motivatsiyaning ichki va tashqi turlarini ajratib ko'rsatadi.

D.Goleman emosional intellektning professional muvaffaqiyatga ta'sirini ta'kidlagan edi. Maktabgacha ta'lim sohasining o'ziga xosligi - bolalar bilan doimiy emosional aloqada bo'lish, ularning psixologik holatini tushunish - emosional intellekt va empatiyaning ahamiyatini yanada oshiradi. Tadqiqotimizdagi yuqori korrelyatsiya koeffitsienti ($r=0.65$, $p<0.01$) bu xulosani empirik jihatdan tasdiqlaydi.

Kommunikativ kompetentlikning amaliy faoliyat samaradorligi bilan eng yuqori korrelyatsiyasi ($r=0.69$, $p<0.01$) zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachining nafaqat bolalar, balki ota-onalar, hamkasblar va ma'muriyat bilan samarali muloqot o'rnatish kerakligini ko'rsatadi.

Jins farqlari bo'yicha olingan natijalar (qizlar yuqoriroq emosional intellekt va empatiyaga ega) biologik va ijtimoiy-madaniy omillarning o'zaro ta'siri bilan izohlanadi. Biroq, kasbiy motivatsiya va kommunikativ ko'nikmalar bo'yicha farqlarning yo'qligi erkaklar ham maktabgacha ta'limda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi mumkinligini tasdiqlaydi.

Tadqiqotning cheklovlari: Tadqiqot faqat Qashqadaryo shahri bo'yicha va nisbatan kichik tanlovda (120 kishi) olib borildi. Kelajakda mintaqalarni qamrab olgan va kattaroq tanlovdagi tadqiqotlar zarur.

XULOSA

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalar chiqarish mumkin:

1. Bo'lajak maktabgacha ta'lim xodimlarida kasbiy ko'nikmalarni shakllantirishga ta'sir etuvchi asosiy psixologik omillar: kasbiy motivatsiya, emosional intellekt va kommunikativ kompetentlikdir.

2. Kasbiy motivatsiya ($r=0.67$, $p<0.01$) kasbiy ko'nikmalarning rivojlanishida hal qiluvchi omil hisoblanadi. Yuqori ichki motivatsiyaga ega talabalar (48%) amaliy ko'nikmalarni tezroq va samaraliroq o'zlashtirishadi.

3. Emosional intellekt ($r=0.65$, $p<0.01$) maktabgacha ta'lim xodimlari uchun alohida ahamiyatga ega. U bolalar bilan samarali o'zaro munosabat o'rnatish, ularning emosional holatini tushunish va qo'llab-quvvatlashga yordam beradi.

4. Kommunikativ kompetentlik ($r=0.69$, $p<0.01$) professional faoliyatning barcha jihatlarida zarur bo'lib, bolalar, ota-onalar va hamkasblar bilan muvaffaqiyatli hamkorlikni ta'minlaydi.

5. Jins farqlari emosional intellekt bo'yicha mavjud (qizlar yuqoriroq), lekin kasbiy motivatsiya va kommunikativ ko'nikmalar bo'yicha yo'q.

AMALIY TAVSIYALAR:

1. Oliy ta'lim muassasalarida talabalarning kasbiy motivatsiyasini oshirishga qaratilgan maxsus dasturlar joriy etish. Bu dasturlar maktabgacha ta'lim muassasalariga muntazam tashrif buyurish, muvaffaqiyatli tarbiyachilar bilan uchrashuvlar va volontyorlik faoliyatini o'z ichiga olishi mumkin.

2. O'quv rejasiga emosional intellektni rivojlantirish bo'yicha amaliy mashg'ulotlar kiritish. "Emosional intellekt va uning rivojlanishi" maxsus kursini, psixologik treninglar va o'z-o'zini anglash mashg'ulotlarini tashkil etish.

3. Kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish uchun rol o'yinlar, simulyatsiya mashg'ulotlari, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish va ota-onalar bilan muloqot texnikalarini o'rgatishga e'tibor qaratish.

4. Pedagogik amaliyotni bosqichma-bosqich tashkil etish: kuzatuv amaliyoti (1-kurs), yordamchi tarbiyachi amaliyoti (2-kurs), mustaqil faoliyat amaliyoti (3-4 kurs). Har bir bosqichda psixolog tomonidan qo'llab-quvvatlash ta'minlash.

5. Talabalarning individual psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda differentsiallashtirilgan yondashuvni joriy etish. "Xavf guruhi"ga mansub talabalar (17%) uchun alohida psixologik yordam va mentorlik tizimini yaratish.

Keyingi tadqiqotlar yo'nalishlari: Kasbiy ko'nikmalarning shakllanish dinamikasini uzoq muddatli kuzatish orqali o'rganish, turli mintaqalarda qiyosiy tahlil o'tkazish, psixologik qo'llab-quvvatlash dasturini ishlab chiqish va uning samaradorligini eksperimental tekshirish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sharipov Sh.S. Pedagogik kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish. - Qashqadaryo: Fan, 2020. - 186 b.
2. Shodiyev N.N. Maktabgacha ta'limda innovatsion yondashuvlar. - Qashqadaryo: Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi, 2021. - 168 b.
3. Yuldashev U.B., Nishonova Z.T. Pedagogik psixologiya. - Qashqadaryo: Turon-Iqbol, 2019. - 256 b.
4. Митина Л.М. Психология профессионального развития учителя. - М.: Флинта, 2018. - 200 с.
5. Зеер Э.Ф. Психология профессионального развития. - М.: Академия, 2019. - 240 с.
6. Дубовицкая Т.Д. Методика диагностики направленности учебной мотивации // Психологическая наука и образование. - 2002. - №2. - С. 42-45.
7. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. - New York: Bantam Books, 2020. - 384 p.
8. Berdiyeva, S. (2024). Improving the methodology of preparing students for creative activity based on foreign experiences. Talqin va tadqiqotlar,(28).
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4312-son qarori. 2019 yil 8 may.
10. Nasiba, Q., & Berdiyeva, S. (2023). SIGNIFICANCE AND CONTENT OF PEDAGOGICAL DIAGNOSTIC METHODS. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF EDUCATION AND COMPUTER SCIENCES (CAJECS), 2(2), 51-53.